

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ן

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת שמות
(נמסר במוצש"ק ויחי)
טבת התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור המובא בתנא דבי אליהו, כי הקב"ה 'עשיר ושמח בחלקו'. והמשך ביאור דברי הרמב"ם [בהל' דעות], כי במצות 'והלכת בדרכיו' כלול גם עניין השמחה וכו'.

פירושו של מהרי"ץ על הכתוב בזמירות, הללויה כי טוב 'זמרה' אלהינו. תוספת רמז נוסף מפסוק זה, לגבי עניין אמירת שם ה' מלעיל, והיתר הכפלתו לפי דרך הנעימה.

בירור הכלל 'כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה' (יבמות דף עג:), וחדוש נפלא בביאור העניין שהוחלפה האות למ"ד באות ה"א, עפ"י המבואר בגמ' עירובין דף יג: 'כל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו. וכל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו'. ונרמז הדבר בשמו של 'הלל' הזקן.

הפוך בה והפוך בה והגי בה וכו', טעם שכתוב פעמיים 'הפוך בה', ללמדנו כי על הלומד להבין קודם מעצמו מה לדעתו צריך היה להיות, ואז להפוך ולהבין מדוע כתוב אחרת. ובעניין לימוד מעט מדרכי עבודה זרה, או את דעת הכופרים וכדומה, בכדי לדעת את ההבדל הגדול שבין הקדושה לבין הטומאה.

שני מהלכים לקיים 'הפוך בה והפוך בה', בדברי הרב המגיד שבסוף הלכות לולב, בעניין עבודת ה' בשמחה. עבודתנו מתוך רצון. במצות לימוד התורה, אין את הכלל 'מצוות לאו ליהנות ניתנו', ואדרבה צריך שתהא שמחה והנאה ותענוג בעת לימוד תורה"ק. הביאור הנכון בדברי חז"ל, כי לא ניתנו המצוות אלא 'לצרוף' בהן את הבריות. ושתי סגולות שהאדם יהיה שמת.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחבורות "שערי יצחק" – 817

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י רבי פינחס בן יעקב הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו בכל העניינים, ולרפואת סבתו מרת זלדה בת מכלה הזקוקה לרפואה שלמה במהרה, בעבור שהתנדבו עבודה למוסדות יד מהרי"ן.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי האשה החשובה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי' מארצה"ב, להצלחה מרובה בפרנסה מתוך הרחבת הדעת, ונחת מכל יוצאי חלציה, בעבור שהתנדבה למוסדות נתיבות מהרי"ן. וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי אברהם בן משה הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ונחת מכל יוצאי חלציו, יחד עם רעייתו החשובה מרת חיה שרה שתחי'. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ן.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הנעלה הרב דרור בן שי פופר הי"ו, מעיר נתניה. להצלחתו ולהצלחת משפחתו, שימצא דירה מתאימה ובכל העניינים, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ן.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה – ישלח להם המקום ב"ה רפואה שלימה בשאר חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

ביאור המובא בתנא דבי אליהו, כי הקב"ה 'עשיר ושמח בחלקו'. והמשך ביאור דברי הרמב"ם [בהל' דעות], כי במצות 'הלכת בדרכיו' כלול גם עניין השמחה וכו'.

ברוך המקום ברוך הוא, שמכיר בראש, מה שיהיה בסוף. ומגיד מראשית אחרית, מקדם אשר נעשה. ויודע מה שנעשה, ומה שעתידי ליעשות. וצופה לטובה, ואינו צופה לרעה. כך מובא בתנא דבי אליהו רבא פרק ראשון.

כל מה שהקב"ה מביט וצופה למרחקים, הוא רק לטובה. כי גם הדברים הרעים ח"ו של פורענות, המטרה היא בסופו של דבר לטובה. שיחזרו בתשובה, ותהיה להם כפרה. כך מבארים המפרשים שם.

עשיר ושמח בחלקו.

ובחכמתו ובתבונתו ברא עולמו והכינו, ואח"כ ברא בו אדם וכו'.

אלו דברי אליהו הנביא. הרי הוא מסר את תורתו לרב עֲנָן, כמבואר בגמרא במסכת כתובות דף ק"ו ריש עמוד א'.

מה הפירוש, שהקב"ה 'שמח בחלקו'?

בפשטות, זהו כפי שכתוב, פי 'חלק' י"י עמו, יעקב חֶבֶל נִחְלָתוֹ [דברים ל"ב, ט']. אנחנו חלק ונחלה של הקב"ה, ובחר אותנו מכל ע' האומות.

להם, יש לכל אומה שר. ק"ו הנשמה, שהיא 'חלק' אלוה ממעל. ויפח באפיו נשמת חיים [בראשית ב', ז']. וכפי שהפסוק אומר [תהלים קל"ה, ד'] פי יעקב בחר לו יי, ישראל לסגלתו. וכן נאמר וּבָךְ בָּחַר י"י לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה [דברים י"ד, ב']. עם ישראל, הם חלק השם. גם ארץ ישראל, בה הקב"ה בחר. כמ"ש עֵינֵי י"י אֵלֶּיךָ בָּה [דברים י"א, י"ב].

א"כ זה הפירוש שמח בחלקו. הוא שמח בנו, שאנחנו חלק ה'.

כנראה ישנם המפרשים כך. אבל זה לא כ"כ נוח. כי משמעות המלים 'שמח בחלקו' היא, שהוא כביכול מסתפק במועט. שמח בחלקו, למרות שאין לו הרבה, הוא בכל זאת מסתפק במה שיש לו.

בספר תנא דבי אליהו, שבהוצאת ישיבת אביר יעקב, נהריה ת"ו, הביאו [בדף ח', במקורות, כ"א] בזה"ל, מסופר שהגר"ח מואלאזין נתקשה במה שנאמר כאן במדרש, שהקב"ה שמח בחלקו.

כנראה זהו מה שהיה קשה לו, כי הדבר נראה חלילה בלתי מכובד, להגיד על הקב"ה דבר כזה, שהוא מסתפק במועט. ועל מה בכלל המדובר?

וכשהגיע להגר"א, שאלו על כך. והשיב הגר"א – תשמעו תשובה מעניינת מאד – שהקב"ה שמח בעם ישראל, שהם חלקו בכל עת ובכל מצב, גם כשאנשים עושים רצונו, ואפילו בדורות האחרונים שהם במדרגה פחותה הרבה ממדרגת הדורות הראשונים (שיחות החפץ חיים חלק ב' עמוד קס"ח).

דהיינו, אפילו כאשר אנחנו לא כ"כ הולכים בדרך הנכונה, כמו שהיה פְּעֻבָּר. אין אפשרות להשוות את הדורות הראשונים אל הדורות האחרונים, כרחוק מזרח ממערב, ובכל זאת הקב"ה אוהב אותנו ושמח בנו.

גם בספר מכתבי הרב חפץ חיים הנו"ל, שזה מאת בנו הרב אריה לייב, הוא כותב [בדף מ"ז] בזה"ל, היה מספר – החפץ חיים – כי בתנא דבי אליהו באלהיה זוטא פ"ב – כאן הוא מציין לאלהיה זוטא פרק ב'. הרי יש אליהו רבה, ויש אליהו זוטא –

שערי יצחק – השיעור השבועי

ותתעכב בגוף וכו' יעו"ש. ומלשון דיו לעבד להיות כרבו, משמע שגם הוא אינו חפץ בכך, ואעפ"כ הוא שמח בחלקו זה. איתמר.

פירושו של מהרי"ץ על הכתוב בזמירות, הללויה כי טוב 'זמרה' אלהינו. תוספת רמז נוסף מפסוק זה, לגבי עניין אמירת שם ה' מלעיל, והיתר הכפלתו לפי דרך הנעימה.

ברם, צריך לדעת מהו פשט המלים, 'זמרה' אלהינו?

מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים [דף כ' ע"א] כתב, כי הפירוש הוא לזמר. דהיינו, שאנחנו נזמר להקב"ה.

וזה לשון מהרי"ץ שם, 'זמרה', לזמר. ה"א בסוף, במקום למ"ד בתחילה. טוב לזמר לאלהינו.

כאשר שרים לכבוד הקב"ה, זהו משהו מושלם, ואין בזה חסרונות ופגמים. על דרך שאומ' בברכת יהללך, כי אתה י"י לך טוב להודות, ולשמך נעים לזמר.

*

לפני שניכנס לעניין דלקמן, נעיר כי ישנו כאן רמז נוסף. התורה היא רחבה מני ים, 'שבעים פנים לתורה'.

בזמנו [שיעור בראשית התשע"ה, תולדות התשע"ו, בראשית התשע"ז] דיברנו בעניין אמירת שם השם מלעיל, שם הויה ברוך הוא, מה שמצוי בדר"כ בברכת כהנים, בנשיאות כפים. כיון שמנגנים את המלים, מושכים אותם, יוצא כי כפי שאת רוב המלים הם אומרים בע"פ, כך גם את תיבות השם, כל שלוחי הציבור – וגם הכהנים – נוהגים בדר"כ לומר אותן מלעיל. כמו שהם אומרים י-אר, פ-ניו, כך גם את שם ה'.

דרך אגב, בספר כסא רחמים כתב כי יש לומר בברה"כ את המלה 'פניו' מלרע דוקא. אבל הדבר איננו מקובל. וכבר השבתי עליו בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן ע"ה. כמדומני שאין לכך שום מקור, והוא היחידי אשר אמר זאת מדעת עצמו. עכ"פ מה שברור הוא, שהמנהג הוא – עכ"פ בקהילותינו – לומר את התיבה פניו מלעיל.

כך גם לגבי שם ה', אומרים אותו מלעיל. וישנם כאלה המערערים על כך, כי שם ה' צריך להיות מלרע. הרחבנו בס"ד על כך בזמנו, והבאנו את מה שכתב הנודע ביהודה כעין מליצה, כי מי

חשיב מדותיו של הקב"ה, ובתוך המידות חושב מדה של שמח בחלקו. והיו הדברים קשים להגאון ר' חיים.

וכשבא אל רבו הגר"א, והציע תמיהתו, אמר לו הגר"א, כי הכוונה היא, ששמח בעמו ישראל, באיזו מעלה שהם עומדים. גם בדורות שהרוחניות נתמעט, לעומת הדורות הראשונים.

*

אם-כן, דבר ראשון, אנחנו דיברנו בס"ד [בשיעורים האחרונים] בעניין 'הלכת בדרכיו', כי אחד מן הדברים – כמו 'מה הוא רחום, אף אתה רחום' וכו' – הוא מה שהרמב"ם הכליל בכך גם את עניין השמחה. א"כ מה הוא שמח, אף אתה שמח. שאלנו מהיכן המקור שהקב"ה שמח, והבאנו בס"ד כמה מקורות, כגון 'עזו וחדוה במקומו', וכן 'שהשמחה במעונו' וכו'.

בעת, יש לנו עוד מקור, כי הקב"ה שמח בחלקו. בעת בס"ד נמשיך, מאחר שאנחנו צריכים ללמוד ממדותיו של הקב"ה, וצריכים להיות שמחים כפי שהקב"ה שמח. ואין המדובר כאן לגבי שמחה בעת לימוד התורה וקיום המצוות, אלא אפי' בזמן שהאדם אינו לומד תורה ולא מקיים מצוות, אעפ"כ כל הזמן הוא צריך להיות שמח. נלמד מן האמור לעיל שאפילו כאשר האדם אומר וחושב לעצמו, מי אני ומה אני, מה מעשי ומה הערך שלי, מה הנני חשוב. דע לך, כי כעין זה, גם הקב"ה הוא כך, 'שמח בחלקו'. לכן גם אתה, מה שיש לך.

כמה שאתה חושב שהינך קטן, או אם אתה אכן קטן, גם במצב זה תשמח, יען כי הינך כמו הקב"ה, כי גם הקב"ה ככה. גם בדרגות שלנו.

ואולי הדבר רמזו בפסוק, הִלְלוּ־יָהּ בְּיָמֵי זִמְרָה אֱלֹהֵינוּ, בִּי נָעִים נֶאֱוָה תְהִלָּה [תהלים קמ"ז, א']. 'זמרה' אלהינו היינו, שהקב"ה תמיד בשמחה וזמר. הוא תמיד מזמר.

[לו יש רשות לי, הייתי מפרש עוד, מ"ש התנדב"א שמח בחלקו, שהוא שמח במה ששכינתו בתחתונים, ולא כפי שהיה ראוי שתהיה בעליונים. וכגון מה שהעלה מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף כ"ג ע"א, שהנשמה רוצה לצאת מהגוף, לפי שאין רצונה לשכון בגוף מטונף. וכיון שרואה לכבודו יתברך, אומרת דיו לעבד להיות כרבו. ומה הקב"ה שאין קץ לקדושתו, משרה שכינתו בארץ הכעורה ואינו זו מתוכה, קל וחומר היא שתשב

שאומר את שם ה' מלעיל, הוא בעצמו מלרע. הוא לא מדבר על ברה"ב, אלא באופן כללי. בכל אופן, דנו בכך בכמה ספרים, ויישבו את העניין הזה, ואמרו כך, יסימנך, רננו צדיקים ביי". בעת אמירת שם ה', תרננו.

אותו הדבר גם ב'שענו' הלולב, כאשר אומרים את הפסוק אנא יי' הושיעה נא, אומרים את המלה 'אנא' מלעיל. אבל בעצם, לא מתכוונים שזה מלעיל, אלא רק מכיון שמחלקים את התיבות לפי הרוחות, אזי בהכרח צריכים להפריד את המלה אנא לשתיים, א-נא. וכן המלה הושיעה, אומרים הו-שי-עה. וכן במלה 'הצליחה'. למרות שהמלה 'הושיעה' היא מלרע, וכן המלה 'הצליחה' היא מלרע. בגלל שמחלקים את התיבות לפי הרוחות, לכן מושכים אותן, כדי להספיק. וכן הו-דו'.

ואין טעם להגיד, שכאשר מנגנים יש לעשות מלרע. ואפילו בסליחות, למשל, המקובל הוא להגיד מלעיל, דהיינו למשוך את הניגון, לסלסל. למשל, בפיוט עת שערי רחמים להיפתח וכו', מקובל להגיד כך, 'אמר לש-רה, כי חמודך י-צחק'. אם מישוהו יגיד, אמר לשרה - מלרע, וכן יצחק, הניגון לא יהיה נשמע מוצלח.

הרב שואל: כולם מסכימים לכך?

הקהל: מנענעים בראשם.

והבאנו אז עוד דברים, הדומים לעניין הזה. לא רק רננו צדיקים ביי', כדלעיל, כגון בהושענות ליום ראשון, הצנועים אשר 'שמך מזמרים'.

לכאורה כעת יש לנו כאן ג"כ, 'זמרה אלהינו'. כי גם בשם אלהינו, אתה יכול לזמר.

אבל מהי הבעייה לזמר בשם אלהינו? וכי ישנו בכך משהו לא טוב? פה לא עושים כדלעיל, כמו בשם הוי"ה ברוך הוא.

אלא התשובה, שיש לפרש בדרך אחרת, כי לפעמים כאשר שרים, מכפילים את שם ה', או אלד"ם, או שאר שמות קדושים, ובכך לכאורה מזכירים את שם ה' לבטלה. הוה אמינא שתאמר רק פעם אחת. מדוע הינך חוזר עוד הפעם?

אלא, מכיון שזהו זמר, הולכים לפי כללי השירה. זה לא נקרא 'לבטלה', כי אם לפי הקצב, לפי הסדר והמשקל של-שירה, צריכים לומר את שם ה' פעמיים, אזי תגיד אותו פעמיים.

הדבר מצוי - זהו מה שנזכרתי כעת, ויכול להיות שישנם עוד מקומות - בפיוט אחד מי יודע, שחוזרים על המלה 'אלהינו' כמה פעמים. זה לא מנהג שלנו בעבר, רק בארץ ישראל זה נכנס אלינו, הילדים בעיקר שרים זאת כפי שלמדו ב'גן וכו'. אבל הם אומרים ארבע פעמים, אלוקינו, אלוקינו וכו', כדי שלא להזכיר שם ה' לבטלה לפי מחשבתם. ברם זה אינו, כי אם לפי סדר השיר והמשקל, צריכים לומר זאת ארבע פעמים, יכולים להגיד.

וזהו 'זמרה אלהינו'. אין בכך שום חשש.

אדרבה, אנחנו סוברים שכאשר אומרים אלוקינו בקו"ף, הדבר אינו מכובד. כמו אדם אשר קוראים לו שמואל, אם יקראו לו 'שמוקל' זה לא כבוד. אותו הדבר, לגבי אמוני, במקום שם אדנות, זה אינו כבוד ה'. לכן אדרבה, אם זהו סדר השיר, אזי תזמר ותזמר.

וכבר הארכנו על כך בס"ד, ביסודות ההלכה, בשו"ת עולת יצחק שם סימן ע"ד אות ה' ד"ה ופשיטא, שאין חוששים גם מלחזור בתי השירים עם שמות הקדושים שבהם ב' או ג' פעמים לפי צורך השיר ודרכו יעו"ש. אף שאולי עולה על הדעת לחלק, דשאני הכא שחוזרים רק על שם השם עצמו ללא מלים נוספות, מסתברא דלא שאני. וע"ע כף החיים סי' קי"ד ס"ק נ"ה וס"ק ס', ומה שאמרתי בס"ד בשיעור שמיני התשפ"ג בשל"ד.

בירור הכלל 'כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה' (בבמות דף עג:), וחידוש נפלא בביאור העניין שהוחלפה האות למ"ד באות ה"א, עפ"י המבואר בגמ' עירובין דף יג: 'כל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו. וכל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו'. ונרמז הדבר בשמו של 'הלל' הזקן.

בכל אופן, לגבי פשט המלים 'זמרה אלהינו', מחדש לנו מהרי"ץ שם, כי ה"א בסוף היא כמו למ"ד בתחילה, ויוצא שזה כאילו כתוב 'לזמר'.

כמדומני שבמפרשים שם, הדבר הזה אינו מוזכר. אף אחד לא אמר זאת. מהרי"ץ כתב כך מדעת עצמו, על פי הכלל הידוע בזה וכדלקמן. וכבר הר"א אבן עזרא שם מדבר על דקדוק המלה הזאת.

אמר לחרן. והגם שאמרו ז"ל (ב"ר פס"ח) כל תיבה וכו', עם כל זה יכוין הכתוב על דבר בשנותו לפעמים.

דהיינו, למה השינוי הזה? ברצונו לתת הסבר, למה דוקא במקומות הללו? שבכל מקום הדבר יהיה כך. הוא עומד על כך בכמה וכמה מקומות, ומבאר כי בודאי שישנו כאן עוד איזו סיבה לכך. אולם כעת הנני מדבר באופן כללי.

בספר דברי ישראל, רמזי כללי אורייתא [אות כ'], הוא שואל את השאלה הזאת בסגנון 'חזק' בזה"ל, צריך להבין, כיון שבאמת התיבה צריכה למ"ד, למ"ל ה"א. ומה חטאה הלמ"ד, ליתן ה"א במקומה, שהיא ביוש אל למ"ד.

מדוע אתה מבייש את האות למ"ד? התיבה צריכה למ"ד בתחילתה, ואתה אומר, לא. תמחוק אותה, ותכתוב ה"א בסוף? מה פשעה מה חטאתה?

כמו שמצינו גבי אות יו"ד של שרי, שקראה תגר, בשביל שאני קטנה שבאותיות וכו', עד שפייסה הקב"ה ונתנה ליהושע עיי"ש במדרש. תשמעו פירוש, הפלא ופלא. דבר חידוש, בסייעתא דשמיא. יגעתני וחיפשתני, ולא מצאתי זאת בשום ספר.

ישנו כלל, כל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו. וכל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו [עייין לקמן]. לאות ה, ישנו קו קטן בסוף. מי שהוא 'בסוף', מי שמשפיל את עצמו, הקב"ה לוקח אותו ומניחו למעלה, מחבר אותו למעלה, ואז נהיה כמו צורת ל. 'כל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו'.

הרי אפילו אם זהו קו אחד ישר, בלי עובי בראשו כצורת אות וא"ו, מצד הדין אנחנו מכשירים, כי ניכר צורת האות. מה שחסר כאן עובי, לדידן עפ"ד הרמב"ם לא נפסל. וישנם כאלה הסוברים כי לכתחילה כך יש לכתוב את האות למ"ד. ישנן ארצות שכתבו כך. לא עשו עובי בראשה למעלה.

עכ"פ זהו 'כל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו. וכל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו', זורק אותו לסוף.

הפירוש הזה נראה אמיתי.

שהרי העניין הזה נלמד מן המבואר בגמרא בעירובין [דף י"ג ע"ב] וז"ל, שלש שנים נחלקו

יסוד העניין הזה, הוא בגמרא במסכת יבמות [דף י"ג ע"ב]. אגב שדנים שם בעניין צרות, האם הן צריכות יבום.

ישנה שם מחלוקת בין ב"ש לבין ב"ה, ב"ש סוברים כי גם הצרות צריכות ייבום, כי כתוב [דברים כ"ה, ה'] לא תהיה אשת המת 'החוצה'. למה נאמר החוצה, ולא לחוץ? אלא, כי לדרוש 'החוצה' במובן חיצונה, דהיינו שהיא צרה. היא איננה קרובה, אלא רחוקה. גם היא – 'החיצונה' – צריכה ייבום. 'לא תהיה אשת המת החוצה' לאיש זר, אלא יבמה יבוא עליה.

ובית הלל סוברים, כי הצרה פטורה מן הייבום, כי 'החוצה' היינו 'לחוץ'. והסיבה שנוספה ה"א, כי 'כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה'.

כך לשון הגמרא שם, בית הלל, כיון דכתיב חוצה, כמאן דכתיב לחוץ דמי. זהו פירוש המלה 'חוצה', לחוץ. זהו הפשט. אין פה מה לדרוש.

דתניא, ר' נחמיה אומר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה. ותנא דבי ר' ישמעאל, כגון אלים, אֵילִמָּה [שמות ט"ו, כ"ז]. מחנים, מִחְנֵימָה [שמואל ב' י"ז, כ"ד]. מצרים, מִצְרֵימָה [בראשית י"ב, י']. דְּבַלְתֵּימָה [במדבר ל"ג, מ"ו]. יְרוּשָׁלַיִם [יחזקאל ח', ג']. מִדְבָּרָה [דברי הימים א' ה', ט']. זהו כלל מפורסם וידוע, ורש"י הביא זאת בכמה מקומות. יש לנו זאת אפי' בפרשת השבוע שקראנו, ויחי, וְעָתָה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלֶיךָ מִצְרֵימָה לִי הֵם [בראשית מ"ח, ה'].

ברם השאלה היא, מה נשתנו האותיות הללו לשנות בהן את הסדר? למה תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה. לכאורה, תכתוב 'לחוץ' וזהו. אתה אכן מסביר לי, כי זהו כלל. אבל, על מה ולמה?

כמו כן צריך ביאור, מהו הקשר שבין האות למ"ד, אל האות ה"א?

כאשר מהר"ח בן עטאר מדבר בפירושו אוה"ח לגבי הדברים הללו, הוא אינו מסתפק בכך, אלא הוא מוסיף הסבר משלו על כך. למשל, לגבי המלה תְּרַנָּה [בראשית כ"ח, י'], שפירושה 'לחרן', הוא כתב בזה"ל, למה אמר חרנה, ולא

ב"ש וב"ה. הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה, אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כב"ה. שואלת הגמרא, וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן? והגמרא משיבה, מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי ב"ש. ולא עוד, אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן וכו'.

ללמדך – מכאן לומדים זאת – שכל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו. וכל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו.

בית הלל השפילו את עצמם, היו נוחים ועלובים, שונים אפילו את דברי ב"ש [לפני] דבריהם. ישנם אנשים, שכאשר ישנה מחלוקת, לא מעניין אותם מה השני אומר. הוא אומר, רק את מה שהוא אומר. איננו לוקח בחשבון [את דעת השני]. זהו אחד מן הטעמים, למה ההלכה כדעת בית הלל, כי תמיד הם לקחו בחשבון את הסברא של ב"ש, אולי הם צודקים, הם התעמקו בצד השני, [ורק לאחר מכן הם אמרו כי] לא נראה לנו וכו'. לא ניכנס לכך כעת, כי זהו נושא נפרד.

אם כן, מהיכן לומדים זאת? מהלל. והמלה הלל, מורכבת מאותיות ה"א למ"ד.

ולא רק למ"ד אחת, אלא שתי למדי"ן. הוא – הלל – היה שפל, ונהיה למ"ד ועוד למ"ד. עלה למעלה למעלה.

זהו דבר אחד.

פלא נוסף.

האם שמתם לב, באיזה דף הדבר מובא בגמרא בעירובין? בדף י"ג עמוד ב'.

והנה גם הגמרא ביבמות, היא בדף י"ג ע"ב. מקביל באותו הדף.

אמנם ככה זה 'יצא' בדפוס, כביכול במקרה, אבל הדבר נקבע מן השמים. ישנם הרבה דברים כאלה בספרים. זה לא לחנם. אפילו לגבי רשב"י, שהיה מתחבא במערה וכו', מביאים בכמה ספרים כי לכן העניין מובא בגמרא במסכת שבת בדף ל"ג ע"ב, לרמוז על ל"ג בעומר.

ואפשר לרמוז עוד, שניהם בדף י"ג, כי פעמיים י"ג, גימטריא שם הוי"ה ברוך הוא. והיינו מאי דכתיב (ישעיה נ"ז, ט"ו) כי כה אמר רם ונשא שוכן עד

וקדוש שמו, מרום וקדוש אשכון, ואת דכא ושפל רוח. לפי שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על מי שמשפיל את עצמו, כנודע מדברי חז"ל, וכגון הא דאיתא בנדרים דף ל"ח ע"א אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו. ובסוטה דף ה' ע"א, כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם. איתמר.

הפוך בה והפוך בה והגי בה וכו', טעם שכתוב פעמיים 'הפוך בה', ללמדנו כי על הלומד להבין קודם מעצמו מה לדעתו צריך היה להיות, ואז להפוך ולהבין מדוע כתוב אחרת. ובעניין לימוד מעט מדרכי עבודה זרה, או את דעת הכופרים וכדומה, בכדי לדעת את ההבדל הגדול שבין הקדושה לבין הטומאה.

נציע בעזרת הי"ת וישועתו, דרך מיוחדת בלימוד תורה"ק, שיטה בלימוד בכדי להבין טוב את הפשט, היא על"פי מה שכתוב במסכת אבות [פרק ה' משנה כ"א], בן בג בג אומר, הַפּוֹךְ בַּהּ וְהַפּוֹךְ בַּהּ, דְּכָלֵּא בַּהּ, וְבַהּ תַּחֲזִי. (ו) סִיב וּבְלִי בַּהּ, וּמִנֵּה לֹא תִזְזוּ.

'הפוך בה, והפוך בה'. כתוב 'הפוך בה' פעמיים.

יכול להיות שכבר אמרנו את העניין הזה בעבר [דרשת הילולת מהרי"ץ התשע"ז], אולם כעת העיקר הוא מה שהנני ממשיך בס"ד הלאה. צריך ביאור, למה כתוב פעמיים, 'הפוך בה, והפוך בה'? תשובה לכך, כתב כמהר"ר שמואל די אוזידא, בפירושו הנק' מדרש שמואל [על מסכת אבות, דף תל"ה], כי כאשר האדם לומד, אם ברצונו להבין טוב, הוא צריך תחילה להגיד סברא הפוכה. דהיינו, אם כתוב למשל שההלכה היא כך וכך, הדין הוא כך וכך, הטעם הוא כך וכך, הוא צריך לחשוב, מדוע מעצמנו לא היינו אומ' כך.

וזה לשונו שם, אפשר עוד לומר, הַפּוֹךְ אֲשֶׁר פָּפַל שְׁנֵי פַעַמִּים הַפּוֹךְ בַּהּ וְהַפּוֹךְ בַּהּ, הַכּוּוֹנֶה כִּי דַבְרֵי תוֹרָה לֹא יוֹבֵנוּ אֲמִיתָתָן וְתוֹכִינָתָן, עַד שֶׁבַתְחִילָה יַעֲוֹרֵר הַמַּעֲיִין בַּהּ הַקּוֹשִׁיּוֹת שֶׁבַעֲנִיִּין הֵוא, שִׁיּוּרָה בַּקּוֹשִׁיּוֹת כִּי כָל דַּבְרֵיהֶן הַפּוֹכִים מִן הָאֱמֶת. וְזֶהוּ 'הַפּוֹךְ בַּהּ' דְּקָאָמַר.

דהיינו, אם אתה רוצה להבין את אמיתות העניין, את השורש והיסוד על מתכונתם, בצורה הכי מושלמת. לא שאתה קורא סתם, למדת

קיצרתי ואמרתי רק דוגמא בעלמא, וכל עניין לפי מה שהוא. העיקר להבין מדוע שאנחנו מעצמנו, לא היינו אומרים כך.

ואחר אשר הקשית לשאול, עד שנראים דבריה הפוכים, לא תניח הדבר כך הפוך בצריך עיון – אל תשאיר זאת כך. זה לא מספיק – רק חזור והפוך בה, היפך מן ההיפך הראשון, ותירץ כל הדברים על מתכונתם, וישארו הדברים אמתיים כאשר הם.

לאחר שהבנתי והיגעת למסקנא, שאם היו שואלים אותי הייתי חושב אחרת, אז זה הפוך בה, תהפוך לצד השני, להבין למה לפי האמת התורה אומרת יחלוקו? כעת תתן טעם, סברא, לצד ההפוך.

זהו 'הפוך בה, והפוך בה'. בהתחלה תחשוב ותגיד סברא הפוכה ממה שכתוב. ולאחר שהבנת סברא הפוכה, תגיד למה בכל זאת הדין הוא אחרת. כעת עליך להתעמק עוד יותר, ואז הינך נכנס לאמיתותם של דברים ותוכיותם. [וכך רגיל התלמוד לבאר בכל מקום, סלקא דעתין אמינא וכו'. גם מהרח"כ בשם טוב על הרמב"ם, רגיל מאד בכך, ובסגנון והוצרכו לאשמעין וכו' דסלקא דעתין אמינא וכו', או בסגנונות דומים אחרים. איתמר].

*

ישנו דבר דומה לכך, בספר הזוהר הקד' בפרשת תזריע [דף מ"ז ע"ב], לגבי הפסוק בקהלת [ב', י"ג] וְרֵאִיתִי אֲנִי, שֵׁשׁ יִתְרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסִּכְלוֹת, כִּי יִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ.

אומר על כך הזוה"ק, מן הסכלות ממש, אתי תועלתא לחכמתא. דאלמלא לא אשתכח שטותא בעלמא, לא אשתמודע חכמתא ומלוי.

הזוה"ק מפרש כאן פשט מחודש ונפלא בפסוק, לא כפי שנראה 'מלמעלה', כי לחכמה יש יתרון מן הסכלות. הדבר פשיטא. בודאי שזה כך. מאי הוה אמינא?

לכן רש"י שם מסביר, שהסכלות זה רשע. כי הפשט ממש, לא מסתדר.

אבל הזוה"ק אומר, כי המדובר בסכלות ממש, שטות. את היתרון של חכמה, תבין אותה טוב מן הסכלות. עליך לראות מה הסכלות אומרת, ואח"כ תבין מה החכמה באה לאפוקי מזה.

וידעת כי הדין הוא כך וכך, ושלום על ישראל'. אפשר להמשיך הלאה. אלא יתוכיותן, להבין את הפנימיות, עליך להקדים מדוע בעצם היה צריך להיות ההיפך.

ומדוע הדבר כך? למה אני צריך להגיד סברות הפוכות? לכאורה אדרבה עדיף שאלמד ואדע מה שהתורה אומרת, שזה יקבע לי בראש, זאת האמת לאמיתה של תורה, וזהו. אבל, לא.

כי אם הדבר היה פשוט, לא היה צורך לכתוב אותו. חובה שהדבר יהיה חידוש. אם רבותינו כותבים לנו הלכה, פירושו שאני מעצמי לא הייתי אומר כך. כגון נקח לדוגמא, את המשנה בתחילת מסכת בבא מציעא, שנים אוחזין בַּטְלִית. זה אומר אני מצאתיה, וזה אומר אני מצאתיה. זה אומר כולה שלי, וזה אומר כולה שלי. זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה, ויחלוקו.

בסדר. כך הוא הדין. אבל את זאת, המשנה אומרת. מה אני מדעתי הייתי אומר לולא כן? כתוב 'יחלוקו', התורה מלמדת כך, הנני צריך לחשוב, מה אני הייתי אומר מבלעדי זאת. אם גם אני הייתי אומר כך, וזהו דבר פשוט, אזי לא היה צורך לכתוב לי דברים שהנני מבינם לבד מעצמי. אלא, צריכים להתעמק. להבין מה אני הייתי חושב. השכל הפשוט שלאדם, לא היה אומר כך.

אפשר לומר למשל, כי למה יחלוקו? וכי זהו דין אמת? באו שניים לפני בית דין עם טלית בידיהם, אוחזים בטלית שמצאו אותה. מדוע שהדיינים יפסקו שיחלוקו? הרי זהו אינו דין אמת. כי הרי בודאי אחד מהם משקר כאן. או שהכל שלו, או הכל של חברו. אלא מאי, ישנו כלל, 'אם תפס, לא מפקינן מיניה'. אם כן, כל אחד יקבל עד היכן שהוא תופס. מדוע אתה אומר, חצי? אם האחד תפס את הרוב, אזי הרוב שלו. עד היכן שתפס. כל אחד, לפי מה שתפס.

או אפשר לומר, אם זהו דין שקר, דין מרומה, אזי יהא מונח עד שיבוא אליהו, כמו שמצינו בעניינים קרובים לזה.

ברם, המשנה אומרת 'יחלוקו'. וכו' וכו', ולא ניכנס כעת לאוקימתא של גמרא, שמדובר שאוחזים בכרכשתא וכו'. בקצוות.

ותאנא, חיובא הוא על בְּרִנְשׁ דאולף חכמתא, למילף זעיר מן שטותא, ולמנדע לה. בגין דאתי תועלתא לחכמתא בגינה – ישנה תועלת לחכמה, מכך שמבינים את השטות – כמה דאתיא תועלתא לנהורא מחשוכא, דאלמלא חשוכא לא אשתמודע נהורא, ולא אתיאי (נ"א אתחזי) תועלתא לעלמא מניה.

מבאר המקדש מלך, מה הפירוש 'חיובא הוא' על בר נש וכו'?

פירוש, צריך האדם לפרש תחילה הפירוש שנשמרו ממנו רש"י ותוס', ואח"כ יפרש האמת. וכן בכל העניין, בין בזוהר ובין במדרשים.

אלו המלים של מהר"ר שלום בוזגלו, בעל הפירוש 'מקדש מלך' על הזוה"ק. הוא אומר, אם הינך לומד ורואה כי רש"י מפרש כך וכך, עליך להסביר מאיזה פירוש הוא נשמר. דהיינו, כי אתה מעצמך היית מבין פירוש אחר. אם התוספות אומרים שהפירוש כך וכך, הדבר איננו סתם, אלא כי אתה מעצמך היית מבין פירוש אחר. הם עמלו והתעמקו להבין את הפירוש האמיתי. והיה להם סיבה והוכחה לפירוש שהגיעו אליו למסקנא.

הדבר איננו רק בזה, אלא בכל מקום, כגון במדרשים ובזוה"ק, תבין שישנו צד אחר. בפרט, אם כתוב בלשון 'כלומר', שפירושו 'כאילו אמר', שמע מינה כי זאת איננה הפשטות.

מקובל מג"ע מהרי"ץ זיע"א, שכאשר האדם לומר, אם יש לו קושיא, שלא ירוץ ישר לעיין במפרשים. כמו שכתב בשמו, מהר"י גזפאן, בהקדמתו למנחת יהודה מהדורא תליתאה שעודנה בכת"י, והרחבתי על כך בנפלאות מתורתך ר"פ בחקתי. ואולי אפילו יותר מזה, אפי' להבין פשט, תנסה להבין לבדך. אל תסתכל מיד לראות ברש"י מה הוא מפרש. תנסה להבין לבד. או אם ישנה קושיא, תנסה להבין לבד.

ככה מבינים יותר טוב, כאשר מעיינים אח"כ במפרשים. כי ראשית, גם אם הוא כיוון פחות או יותר למ"ש המפרשים, הוא יבין את דבריהם יותר לעומק. וכו' וכו'.

*

בספר 'מתוק מדבש' [ביאור על הזוה"ק] הביא פירוש אחר על זה [שם בדף תקצ"ה], בשם בעל דמשק אליעזר – בעל היכל הברכה, בזה"ל, משמע מן הזוהר, שטוב ללמוד מיעוטא דמיעוטא דרכי העבודה זרה, שבזה יתוודע לו ההבדל הגדול שיש בין הקדושה לבין הטומאה, ועל ידי זה יוכל לעבוד להקב"ה בלהבות אש קודש, ובאמונה ובטחון בלי שיעור וערך.

הוא מבאר, כי 'למילף זעיר מן שטותא' היינו, את הקדושה מן הטומאה.

הערה מהקהל: זה מתאים לדברי רש"י, שהסכלות זה הרשע.

תשובת מרן שליט"א: אבל מרש"י נראה שהמדובר בַּרְשָׁע כפישוטו. לא ללמוד מהעבודה זרה, להבין באמצעות זה מהי הקדושה. אינני חושב, שלכך רש"י התכוון. רש"י מפרש, שישנה תועלת בזה יותר מזה, דהיינו שבזה תצליח יותר מזה. לא ללמוד זה מזה, אלא שלא תחשוב שבחכמה אתה תפסיד, אלא אדרבה, יש בזה יתרון.

ממשיך בעל דמשק אליעזר ואומר הערה משלו, וכל זה בדורות הקודמים, שהיו חזקים מאד באמונה, ולא חששו שיזיק להם. אבל עתה בדורותינו החלוש, אפילו מעט מזעיר אסור ללמוד מזה, כדי שלא יטה אחרי העבודה זרה והכפירה רח"ל.

בדורות שלנו, זהו דבר מסוכן, ללמוד דרכי עבודה זרה, אפילו כשהמטרה והמגמה כדי לדעת להבדיל. בשלמא בדורות הראשונים, שהיו עם שכל גדול, ועם אמונה חזקה. ולכן כאשר הם למדו מדרכי ע"ז, הדבר לא היה מסוכן. משא"כ בדורותינו – כך הוא אומר – אפילו מעט מזעיר אסור ללמוד מזה, כדי שלא יטה אחר ע"ז וכפירה חלילה.

אינני יודע, מדוע הוא אומר זאת רק לגבי ע"ז, כי בעצם אפשר לומר כך כלפי כל דבר אשר שייך ונוגע לאמונה, לדעת מה אומרים הכופרים. כגון, מה אומרים הקראים. ואם הינך לומד מדרשים וקבלה, מה אומרת הפילסופיא. ואם הינך לומד בספר הזוה"ק, מה אומרים אנשים שכופרים בזה. וכל כיו"ב.

לקבוע את פירוש המקדש מלך, דלא כהדמשק אליעזר.

ברם, נראה לי כי פירוש המקדש מלך הוא קצת דחוק מאד בפשט. וכי כאשר הינך לומד הלכה, לדוגמא, או מה שרש"י אומר, ומבין מהי ההוה אמינא, וכי זאת נקראת 'שטות' הצד ההפוך, ההוה אמינא, זאת שטות? הרי אין זו אלא 'טעות'.

בשלמא אם המדובר בדרכי ע"ז, או כל מיני דברי כפירה, אפשר לקרוא לכך 'שטות', משא"כ כאשר ישנו צד אחר. אדרבה, אנחנו אומרים 'אלו ואלו דברי אלהים חיים'.

הרי כך הוא הדבר, גם כאשר לומדים כל דבר. כתוב בדברי חז"ל [עירובין דף י"ג ע"ב], תלמיד היה לו לר"מ, וסמפוס שמו, שהיה אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה, ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה. תנא, תלמיד ותיק היה ביבנה, שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים.

שואלים התוספות שם, מה לנו ולחריפות של הבל. וז"ל, תימה, מאי חריפות הוא לטהר את השרץ, שהתורה טמאתו בהדיא? התורה טימאתו, ההלכה אומרת שהשרץ הוא טמא, מה יתן ומה יוסיף שאתה יכול לומר מאה וחמשים טעמים לטהר אותו?

התשובה היא, התורה מטמאה שרץ, אבל עליך להבין מה התורה מחדשת. זאת ג"כ תורה, לדעת את הצד השני, כי ישנן מאה וחמשים סיבות לטהר אותו, ובכל זאת התורה מטמאה אותו. צריכים לדעת את הצד ההפוך, כי כאשר יודעים אותו, אזי זה בעצם ג"כ תורה. גם הצד השני זאת תורה, רק שזאת איננה האמת, זאת לא ההלכה. בכל דבר, כפי שכתוב לגבי רבי מאיר, שלא ירדו חבריו לסוף דעתו. כי הוא היה נותן טעם, לשני הצדדים. אפשר להבין כך, ואפשר להבין כך. או שצריכים לעשות חילוק, במקרה הזה הצד הזה הוא הנכון, ובמקרה האחר הצד השני הוא הנכון. וכן הלאה. זאת איננה 'שטות'.

הערה מהקהל: אליבא דאמת, זה לא חריפות של הבל.

עכ"פ הוא אומר, כי בדורותינו אל תתעסק עם זה. אף כי אולי יכול להיות שישנם אנשים, יחידי סגולה, אפילו לשיטתו, שהם חייבים ויכולים כדי לדעת 'מה שתשיב את האפיקורוס'. ישנם בכך פרטים, שאין כאן מקומם.

בעין דרכו של הדמשק אליעזר, וכמו שהוספנו שהוא הדין כלפי כל דבר וכו', מבואר כבר בפירוש אור יקר להרמ"ק שזכינו ונדפס בדורנו וז"ל, אין האור נפך אלא מתוך החשך. ואם אין רשעים, אין צדיקים. שלא תאמר מיכאל הצדיק, ולא רפאל הישר, אלא יוסף הצדיק. מפני שהיו במין האדם רשעים. וכן אם אין סכלות, אין חכמה, שהכל הוא חכמה. וכן בדברי החכמה, אם אין סברא הפפית על אותה הסברא, אלא היא מוסכמת מהכל, לא תקרא חכמה וכו'.

למילף שטותא, הם דברים הנגדיים, היפך האמת. שלא יאמר אדם, אדע ההסכמה האמתית, ומה לי בדברים המנגדים האמת, שאינו. אלא כל מי שירצה לידע חכמה, ידע סברת השוטים המכחישים החכמה, מפני שבזה יבין מסתורה החכמה. וזהו [מה ששנינו במסכת אבות] ודע מה שתשיב את האפיקורוס. שראוי לאדם לידע מילי דאפקירותא, כדי שידע להבחין האמת והכרחיותו. וכן ידע הדרכים המקולקלים למכשפים, ולמטים עקלקלותם, שכל עניינים אלו הם מילי דשטותא, מפני שבהם ידע וישיכיל בסתרי החכמה.

כמא דאתי תועלתא לנהורא, היינו כיתרון האור דקאמר בקרא, וירצה כיתרון האור הנמשך לאור מהיות חושך במציאות וכו' יעו"ש.

בכל אופן, המתוק מדבש הביא את שני הפירושים דלעיל – בהתחלה את הדמשק אליעזר ואח"כ את המקדש מעט – והוא מסיים וכותב בזה"ל, אם כן, פירוש עניין השטות אינו אלא הסברות ההפכות בפירושי הגמרא, ואינו עניין לחכמות חיצוניות.

רצונו לומר, כי לפ"ז אין כלל מקום בזה"ק להגיד שיש ללמוד מן החכמות החיצוניות, בשביל לראות את ההבדל שבין האור לבין החושך, אלא המדובר בזה הפירושים שבגמרא. הוא לא רצה בכלל לתת לזה מקום. דהיינו, עדיף

תגובת מרן שליט"א: אכן. ההיפך, זה חלק מן התורה. זה בעצמו 'תורה', רק לא המסקנא. שאלה מהקהל: א"כ מה סברת התוס' שהקשו על זה.

תשובת מרן שליט"א: כשתלמד עירובין, תפלפל בכך.

שאלה מהקהל: כתוב כי הקב"ה חדי בפלפולא, אפילו שזה לא האמת.

תגובת מרן שליט"א: יפה. נכון. הינך מזכיר לנו, את מה שאמר המגיד מישרים למרן הבית יוסף – דיברנו על כך בזמנו [בשיעור נח ופינחס התשע"ט] – כי הקב"ה חדי בפלפולא. והוא אמר למרן הב"י, כי אפילו שהתירין הזה שכתבת הוא אינו קושטא, אל תמחק אותו, כי הקב"ה חדי בפלפולא, למרות שזה לא האמת. רק שלכאורה הוא היה צריך להוסיף להגיד לב"י, אבל תכתוב שזה לא האמת... בכדי שנדע, שרק היתה אפשרות להגיד ככה. כי מישור יגיד, הנה הב"י כתב זאת, אבל הנה תראו כי הוא עצמו שלל את הצד הזה. כדי שאם מישור יבוא ויגיד את התירין הזה מעצמו, יגידו לו, כן, עמדו על זה, וכבר דחו את המהלך הזה.

שני מהלכים לקיים 'הפוך בה והפוך בה', בדברי הרב המגיד שבסוף הלכות לולב, בעניין עבודת ה' בשמחה. עבודתנו מתוך רצון. במצות לימוד התורה, אין את הכלל 'מצוות לאו ליהנות ניתנו', ואדרבה צריך שתהא שמחה והנאה ותענוג בעת לימוד תורה"ק. הביאור הנכון בדברי חז"ל, כי לא ניתנו המצוות אלא 'לצורך' בהן את הבריות. ושתי סגולות שהאדם יהיה שמח.

כעת, נמשיך ונקשר את הנושא דלעיל, אל העניינים שלנו.

הבאנו כבר בס"ד [בשיעור תולדות וויצא] את דברי הרב המגיד בסוף הלכות לולב, שהוא אומר את יסוד העניין של עבודת ה' בשמחה. והוא כותב, מלים בדרך בונות. וזה לשונו, עיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן.

הסברנו בס"ד בזמנו, שהוא לא בא להשיג על הרמב"ם, אלא אדרבה להסביר את דברי הרמב"ם. לאפוקי מה'דברות משה'. המגיד משנה מפרש את הרמב"ם, הוא בא להגיד מה זה שהרמב"ם הזכיר את הפסוק תחת אשר לא

עבדת וגו', שעבודת השמחה עבודה גדולה היא וכו'. אגב העניין של שמחת בית השאובה. הרמב"ם קורא לזה שמחת חג הסוכות, הוא אינו מזכיר שמחת בית השאובה, אולם הכל הולך אל מקום אחד.

הרב המגיד בא להסביר, מהו היסוד, מה הטעם והשורש שלדבר, אשר באים לומר לנו בכך. וכפי שביארנו אז, מה שכתב הרב המגיד בלשון 'אין ראוי', אין הכוונה שזהו לעניין לכתחילה. לפי ההמשך רואים, שהכוונה היא שזאת חובה.

אומר הרב המגיד, אל תעשה את המצוות, כי אתה מוכרח ואנוס.

אלא חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן. ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת. ויכל בעיניו טרחן. ויבין כי לכך נוצר, לשמש את קונו. וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו, ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים, תלויים בדברים בטלים, שאינם קיימים.

כל השמחות שישנן בעוה"ז, כל ההנאות והתענוגים שישנם בעולם, זה הכל שטיות. אלו דברים שאינם מחזיקים. היום כאן, ולמחרת הן נעלמו.

אבל השמחה בעשיית המצוות, ובלמידת התורה והחכמה, היא השמחה האמיתית. וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבת שמחת החכמה ואמר, בני אם תכם לבך ישמח לבי גם אני.

האדם צריך להיות מאושר ושמח, כי הוא עושה את הדברים הכי טובים, הכי אמתיים.

*

כעת נעשה 'הפוך בה והפוך בה', בדברי הרב המגיד. לכאורה, מהי ההוה אמינא? מה הרב המגיד בא לחדש לנו? בואו ונלמד. הפוך בה, והפוך בה.

הוא בא להגיד לנו, אל תעשה את המצוות מכיון שהינך מוכרח ואנוס, משמע שאנחנו היינו אומרים – ללא הדברים שלו, בלי התורה ובלי הרמב"ם – שהאדם צריך לעשות את המצוות, בצורה שהוא אנוס ומוכרח. ובא הרב המגיד לחדש לנו, לא. תעשה את המצוות בשמחה. אתה חייב להיות שמח. אם כן, מאי הוה אמינא? אחרי שנעשה 'הפוך בה והפוך בה', אנחנו ג"כ נשמח...

ברצון את מה שהינך עושה, אבל עוד לשלם לך משכורת?
לעבד לא משלמים משכורת.

ולא די זה, אלא שהקב"ה מתחסד ועושה לפנים משורת הדין, ומשלם לאיש טוב כמעשה הטוב. ולז"א הפסוק, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. זה מחסדך הטוב, מצד החסד הגמור, לא מצד הדין. זהו ולך י"י חסד וגו'. ככה אנחנו היינו אומרים מעצמנו, שזהו רצון ה'. זהו ה'הפוך בה' הראשון.

*

באים ואומרים לנו, לא. זאת טעות. הדבר איננו נכון. ה' רוצה שתעשה כשאתה שמח. ומדוע הדבר כך?

אולי נשאל את השאלה, בצורה אחרת. הרב המגיד מביא לנו, שני צדדים קיצוניים. אל תעשה כמו אדם מוכרח ואנוס, אלא תעשה כשאתה שמח. לכאורה, יש משהו באמצע. ישנו מצב, שהאדם איננו אנוס, אבל הוא גם אינו שמח. הוא עושה, כי צריך לעשות. הקב"ה אמר לעשות, ולכן הוא מקיים. או מפני שהוא רגיל בכך, הוא קם בכל בוקר ונוטל את ידיו, אומר ברכות השחר, וברכות התורה, מתעטף בציצית ומניח תפילין, קורא ק"ש ומתפלל וכו', כי כך הוא רגיל מאז שחינכו אותו. אמרו לו, וכך הוא למד, כי זהו מה שצריכים לעשות.

הוא אינו אנוס, הוא לא מרגיש שמישהו 'עומד לו על הראש', או שיש לו התנגדות פנימית. לא. ברם, הוא גם לא שמח.

א"כ מדוע הרב המגיד, הביא לנו כאן שני צדדים שהם קיצוניים?

נלע"ד בס"ד כי התשובה היא, אכן בודאי שישנן ג"כ דרגות באמצע. הכי טוב, שהאדם שמח. והכי גרוע, שהוא עושה כשהוא אנוס. ויש אמצע. אולם הבעיני היא, שאם האדם אינו שמח, אזי הוא עלול להגיג למצב כזה, שלבסוף הוא יעשה כשהוא אנוס ומוכרח. דהיינו, במשך הזמן מצבו יתדרדר, חלילה.

נסביר זאת. הסיבה שהקב"ה רוצה שהאדם יהיה שמח, היא מפני שאם הוא לא יהיה שמח, אוי מה יהיה הסוף. אדם לומד תורה, יושב כל היום ועוסק

אבל אנחנו שמחים, כבר מעכשיו. ישנן דרגות בשמחה. ישנה שמחה קצת, וכמה ששמחים יותר יש יותר שכר.

הערה מהקהל: ישנו צד כזה, של כפייה בעבודת ה'. שהאדם יעשה בכפייה.

תגובת מרן שליט"א: יפה. זאת אומרת, היה לנו צד להגיד, שעדיף שהאדם יעשה בכפייה. אכן, זהו המהלך הראשון שברצוני לומר, מתוך ארבעה מהלכים, בעזרתו יתב'. רק נסביר זאת יותר.

אולי נטען ההיפך. למה שתעשה את מצוות ה' בתענוג ובשמחה? הרי אנחנו עבדים של הקב"ה. ישנו פסוק מפורש, **כִּי עֲבָדִי הֵם** [ויקרא כ"ה, מ"ב], **כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים**, **עֲבָדִי הֵם** [שם שם, נ"ה]. **הֲלֹלוּ עֲבָדִי יְיָ** [תהלים קי"ג, א']. אנחנו מתחילים כך את תפילת שחרית, המהולל לעולם ולעולמי עולמים, 'אנו עבדיך' לך מודים.

אנחנו עבדים של ה"ת. והעבד הרי אינו עושה מרצונו, הוא כפוי בעל כרחו. א"כ אולי אנחנו היינו אומרים מעצמנו, בלי התורה והרמב"ם והרב המגיד, שהיה צריך להיות ההיפך. ה' רוצה שתעשה בדוקא בעל כרחך, למרות שאינך רוצה. ולמה? מכיון שאתה עבד, וחובה עליך לעשות את רצוני.

בכדי להבין יותר את הצד הזה, למה להגיד ככה, אזכיר בפניכם את מה שגאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א כותב בפירושו לפיוט יגדל [עץ חיים דף ק"י ע"ב], לגבי המלים 'גומל לאיש חסד למפעלו'.

ישנו פסוק בספר תהלים [ס"ב, י"ג] **וְלֹךְ אֲדֹנֵי חֶסֶד, כִּי אַתָּה תִּשְׁלַם לְאִישׁ כְּמַעֲשָׁהוּ**. שואלים המפרשים, לכאורה מדוע התשלום נקרא 'חסד'. הרי האדם עשה מצוות, הוא יגע ועמל, א"כ מגיע לו. למה זה 'חסד'?

אומר מהרי"ץ שם, הכוונה, כי אין מן הראוי ולא מן הדין, לשלם שכר לאיש העושה טוב. כי מוכרח וחייב הוא לעשות רצון יוצרו, כעבד לאדונו, ודי לו שיתקבל ברצון.

ישנם כמה פירושים לתרץ את העניין הזה. אולם כעת הנני אומר רק את דרכו של מהרי"ץ בנ"ד. הסיבה שזה נקרא 'חסד', כי בעצם לא מגיע לו, כי הוא עבד. תגיד תודה רבה, שהקב"ה מקבל

בתורה, ומקיים את כל המצוות, משתדל, לא משאיר שום דבר שאינו מקיים, אזי יגיע זמן שהוא ירגיש חסרון. צריכים לדעת זאת. להכיר את עצמינו.

הקב"ה ברא את טבע האדם, שהוא רוצה כל הזמן להיות שמח. האדם צריך תענוגות והנאות. אם הוא אינו מקבל את התענוגות שלו, אם הוא לא שמח בתורה ובמצוות, אזי אח"כ – בגלל טבעו – הוא יחפש לשמוח בדברים האסורים. ברגע שהוא יהיה פטור, כאשר תהיה לו איזו הנאה של תענוג, אפילו דבר שאינו אסור, הוא ימשך אליו. אולם ח"ו מכך הוא יבוא לידי מכשול.

ברגע שלא תהיה לו את הכפייה, במשך הזמן הדבר ייחלש, הוא ירגיש מחנק, ואז הוא יחפש הנאות אחרות, ומי יודע לאן הדבר יגיע. מן ההיתר, הוא יגיע אל האיסור, חס ושלום. כי האדם בטבעו, הוא צריך ונחוץ ומחפש הנאות.

בכדי להבין זאת היטב, נביא דוגמא מן הילדים. אפשר לראות את הילדים, הילדים אינם מתביישים, כי אינם מבינים עדיין היטב, אפשר לראות עליהם את כל המדות 'הטובות' שלנו. רואים, כיצד ילד מקנא בשני, איך האחים מקנאים האחד בשני, איזו קנאה. למה הוא קיבל, ואני לא?

כל הזמן הילד רוצה רק תענוגות, תן לו כל הזמן לאכול ולשתות. כל דבר שהוא רואה, ברצונו לאכול. מכניס לפה. כל תענוג.

הוא רוצה כל הזמן לשחק.

ראיתי פעם ילד אחד, שהוא מפרק איזה משחק, צעצוע. שאלתי אותו, תגיד לי, מדוע הינך עושה זאת? והוא ענה לי, שיהיה לי כִּיף... הוא גילה את הסוד. מזה יש לו כִּיף.

המלה כִּיף, היא בעצם מלה בערבית. הכניסו אותה לשפה העברית, מן הערבית. בלשונם אומרים, 'עלא כִּיפאך'.

היסוד הזה, הוא יסוד אמיתי, שכתבו בעל ספר החינוך [במצוה תפ"ח], וגם הרמב"ם [עייין לקמן] רומז לכך. כי לכן ישנה מצוה לשמוח בשלושה רגלים. היכן שישנה מצוה לשמוח, פירושו שהתורה כיוונה את אפיק השמחה לדברים

מסויימים, בכדי שהאדם ימצא בזה את הסיפוק שלו. כי אם לאו, חס ושלום הדבר יפרוץ במקומות שאינם נכונים. [עייין שיעור תולדות התשפ"ה].

וז"ל ספר החינוך שם, מצוה לשמוח ברגלים, שנאמר [דברים ט"ז, י"ד] ושמחת בחגך. והעניין הראשון הרמזו בשמחה זו, הוא שנקריב שלמים וכו'. ובכלל זה הוא אכילת הבשר ושתית היין, וללבוש בגדים חדשים, וחילוק פירות ומיני מתיקה לנערים ולנשים. ולשחק בכלי שיר במקדש לבד, וזו היא שמחת בית השאובה הנזכרת בגמרא [סוכה דף נ.]. כל זה שזכרנו, בכלל ושמחת בחגך וכו'.

משרשי המצוה, לפי שהאדם נכון על עניין שצריך טבעו לשמוח לפרקים. כמו שהוא צריך אל המזון על כל פנים – כפי שהאדם לא יכול לחיות בלי אוכל, כך הוא צריך ג"כ את השמחה – ואל המנוחה, ואל השניה. האדם צריך לישון, לנוח. אי אפשר בלי זה. זהו טבע האדם, כך הקב"ה ברא.

ורצה האל לזכותנו, אנחנו עמו וצאן מרעיתו, וצויה לעשות השמחה לשמו, למען נזכה לפניו בכל מעשינו.

והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים, לזכור בהם הנסים והטובות אשר גמלנו. ואז בעתים ההם, צויה לכלכל החומר, בדבר השמחה הצריכה אליו. וימצא לנו תרופה גדולה, בהיות שובע השמחות לשמו ולזכרו. כי המחשבה הזאת תהיה לנו גדר, לבל נצא מדרך היושר יותר מדאי. בלי זה, אנחנו עלולים ח"ו לסטות.

כיון שמחבר ספר החינוך הרגיש, כי אולי הטעם הזה יראה לאנשים קצת מוזר ומשונה, לכן הוא מסיים בזה"ל, ואשר עמו התבוננות, מבלי החפץ בקטרוג, ימצא טעם בדברי.

אדם שיש לו שכל להבין ולהעמיק, אם אין רצונו רק העיקר לסתור את מה שהנני אומר, אזי הוא ימצא טעם במה שאני אומר. הוא ירגיש מתיקות, בהסבר שאמרתי.

בהערות לספר החינוך שבמהדורת מכון ירושלם, מצינים שם את מ"ש הרמב"ם במורה [חלק ג' פרק מ"ג] בזה"ל, הימים הטובים, הם כולם

שערי יצחק – השיעור השבועי

מובן, כי כאשר עושים את הדברים ללא כוונה, הם אינם נעשים בשמחה, אלא נעשים כמצות אנשים מלומדה, כי רגילים ככה, אזי ח"ו הגוף לא מוצא את סיפוקו והנאתו.

ברוך ה', עשינו בעניין דלעיל אחרי ה'הפוך בה' הראשון, את 'והפוך בה' השני.

ולעניין הטעם שה' רוצה שתעשה בשמחה, מהרח"כ בקיץ המזבח פרשת כי תבוא על פסוק תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו', נתן טעם פשוט לכך והביא על זה משל וז"ל, תלתה התורה עבודת ה' בשמחה, להודיענו שהיא העטרה של כל המצוות. אם שמח האדם במצוה, אזי היא מצוה. ואם לאו, אינה בסוג מצוה. וכן הוא אומר, עבדו את ה' בשמחה. לפי שהיא סימן לאדם אם אוהב ה' באמת, אם לאו. משל למה הדבר דומה, לאחד שהיו לו שני בנים, אחד מהן היה שמח במצות אביו, ואחד היה מתעצל. אותו שהיה מתעצל ומראה פנים עציבות לאביו, לא היה אביו רוצה במצותו כלל. ואותו שהיה שמח במצותו ומראה פנים שמחות, היה אביו שמח ורוצה במצותו. אף כאן, אם האדם שמח במצוות, הקב"ה שמח בו ורוצה במצוותיו. והמתעצל, כביכול דוחה אותו מעליו ואינו רוצה במצוותיו. ולפיכך האדם המשכיל לא ישמח אלא במצוותיו יתברך, שהיא השמחה היסודית הקיימת לעולם. ובה זוכה האדם לשמחה הנאמר בה ושבתני אני את השמחה, כל ימיו, וכמו שדרשו חז"ל על זה עכ"ל.

ולפי שהוא ז"ל היה דבק בו יתברך בכל הליכותיו ושמח בעבודתו, חזר ודיבר על עניין השמחה הזאת, במקומות רבים בחיבוריו, ואכמ"ל. איתמר.

*

נזכיר את מ"ש בהקדמתו לספרו בעל אגלי טל. הוא מדבר שם בעניין לימוד תורה לשמה, וכותב בזה"ל, ומדי דברי, זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בעניין לימוד תורה"ק, ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו – אם האדם שמח בסברות ובהבנה – אין זה לימוד התורה כ"כ לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות, שאין לו מהלימוד שום תענוג, והוא רק לשם מצוה. הם סברו, תלמד מה שכתוב, ואינך צריך לשמוח מהלימוד. רק באופן זה נקרא הדבר לימוד 'לשם שמים'.

אבל הלומד ומתענג בלימודו, הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם.

לשמחה ולקיוצים, שיש בהם הנאה, שבני אדם צריכים אליהם ברוב.

הרמב"ם כתב את הרעיון הזה, במלים קצרות. יש 'שמחה וקיוצים', מתאספים משפחה וידידים, ויש להם הנאה שבני אדם צריכים להם ברוב.

בעל ספר חסידים, רבי יהודה החסיד, כתב זאת בצורה קשה מאד, תוכחת מוסר נוקבת, הבאנו זאת בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [או"ח ח"א סימן ו' סעיף ב', דף כ"ג] בזה"ל, כשהוא נוטל ידיו, או שמברך על הפירות או על המצוות, השגורות בפי כל אדם, יכוין לבו לברך בשם בוראו, אשר הפליא חסדו עמו, ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וצויהו על המצוה.

ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג, ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב.

שלא יעשה את הדברים, 'מצות אנשים מלומדה', רק כי הוא רגיל לעשותם.

ועל דבר זה חרה אף ה', ושלח לנו ביד ישעיה ואמר, יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו פְּבִדוֹנִי ולבו רַחֵק מִמֶּנִּי, וְתִהְיֶה יְרֵאתָם אוֹתִי מִצֻּת אֲנָשִׁים מְלֻמְדָּה. אמר הקדוש ברוך הוא לישעיה, רֵאֵה מַעֲשֵׂי בְנֵי, כִּי אִינֶם אֵלָּא לְפָנִים, וּמַחֲזִיקִים בָּהֶם כְּאִדָּם שִׁמְחִיק וְנוֹהֵג מִנְהֵג אֲבוֹתָיו בִּידוֹ. באים בביתי ומתפללים לְפָנַי, תְּפִילּוֹת הַקְּבוּעוֹת כִּמְנַהֵג אֲבוֹתֵיהֶם, לֹא בִלְבָב שָׁלֵם. הם מְנַקִּים אֶת יְדֵיהֶם וּמְבָרְכִין עַל-נְטִילַת-יָדַי וּבּוֹצְעִים וּמְבָרְכִין בְּרֶכֶת הַמוֹצֵא. שוֹתִים וּמְבָרְכִין, כְּמוֹ שֶׁהַדָּבָר שְׁגוּר בְּפִיהֶם. אֵךְ בֵּעֵת שֶׁהֵן מְבָרְכִין, אִינֶם מִתְכוּוֹנִים לְבִרְכָּנִי.

לצערינו, אנחנו מברכים כי כך שגור לנו בפה. אמנם מבחינה מסויימת זהו דבר טוב, כי איננו מסוגלים לאכול מבלי לומר ברכה, אבל הברכה יוצאת מן הפה 'אוטומט', מבלי לחשוב. בלי הכנות.

על-כן חרה אפו – תשמעו איזה מלים חמורות וקשות – ונשבע בשמו הגדול, לאֲבֹד חִכְמַת הַיּוֹדְעִים אוֹתוֹ, וּמְבָרְכִים אוֹתוֹ, בִּמְנַהֵג וּלֹא בְכוּוֹנָה. דְּכָתִיב בַּתְּרִיָּה, לִכֵּן הִנְנִי יוֹסִיף לְהַפְלִיא וְגו' ואבדה חכמת חכמיו וגו'.

לפיכך הזהירו חכמים על הדבר ואמרו, עשה דברים לשם פועלם וכו'.

מבקשים בכל יום בברכות התורה, הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו וכו'. וע"ע למהרי"ץ בעץ חיים שם.

בספר בתורתו יהגה ח"א דף רכ"ד רכ"ה, הביא בהערה 16 את דברי הר"א מן ההר הנז"ל, והוא מציין ג"כ את מ"ש הטורי זהב [יו"ד סימן רכ"א ס"ק מ"ג], ואת מ"ש הלבוש [או"ח סימן מ"ז בהגה סעיף ז'] בזה"ל, שאין הנאת מצות ת"ת, דומה לשאר מצוות שיש בהם הנאה, כמו אכילת מצה וכדו'. שבאכילת מצה, ההנאה והמצוה שני עניינים נפרדים וכו', אבל בת"ת, המצוה וההנאה עניין אחד, לכן ברכת המצוה היא גם ברכת הנהנין עכ"ל. ובמקום אחר בכתובים, הרחבנו כבר בזה בס"ד.

הגאון בעל שאגת אריה, בהתחלה הוא היה עני מרוד, ורק אח"כ כאשר נתקבל לרב בעיר אחת, הוא קיבל משכורת, מצבו הכלכלי השתפר. ואומרים כי ישנו הבדל, בין הספרים שכתב כאשר היה עני מרוד, לבין מה שכתב אחר כך. רואים את ההבדל, שבין הספרים. הספרים הראשונים, יותר 'חזקים'.

בדרכי נדודיו, הוא הגיע גם לעיר פרנקפורט שבמדינת גרמניה, ופנה לעבר ה'הקדש'. לא הכירו אותו, לא היה לו להיכן ללכת, ע"כ הוא הלך ל'הקדש', היכן שנמצאים כל המסכנים.

העניים שכבר הלכו לישון, בקושי פתחו לו את הדלת. הרבנית הכינה לו מעט תפוחי אדמה מבושלים במים, ואילו ה'שאגת אריה' הדליק נר ופתח רמב"ם יָשָׁן, והתחיל ללמוד בעיון. אבל העניים אורחי ההקדש טענו שהוא מפריע להם לישון, ולכן כיבו את הנר.

מה עשה הרב? יצא החוצה, ולמד לאור הלבנה כל הלילה.

לפנות בוקר, התחיל ה'שאגת אריה' לשמוח ולרקוד. וגם אשתו הרבנית שמחה יחד אתו. כשראה הממונה על ההקדש את התופעה המוזרה הזאת, שאל את הרב מה הסיבה לריקוד שלו לפנות בוקר? על מה הריקוד שרקדת?

ויענה לו, אם היית יודע כמה יפה תירצתי את דברי הרמב"ם, גם אתה היית רוקד יחד אתנו

ואדרבה, כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה, להיות שש ושמח ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה, הוא נעשה דבוק לתורה. [ועיין פירש"י סנהדרין דף נ"ח. ד"ה ודבק].

ובזוה"ק, דבין יצה"ט ובין יצה"ר, אינן מתגדלין אלא מתוך שמחה. יצה"ט מתגדל מתוך שמחה של תורה, יצה"ר וכו'. ואם אמרת שע"י השמחה שיש לו מהלימוד נקרא שלא לשמה, או עכ"פ לשמה ושלא לשמה, הרי שמחה זו עוד מגרע כח המצוה ומכהה אורה, ואיך יגדל מזה יצה"ט. וכיון שיצה"ט מתגדל מזה, בודאי זה הוא עיקר המצוה.

ומודינא דהלומד לא לשם מצות הלימוד, רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו, הרי זה נקרא לימוד שלא לשמה.

אם אדם ילמד, ויכוון ההיפך, שהוא לומד רק בשביל התענוג, בודאי שזהו דבר גרוע, כי בזה הלימוד הוא אינו לשמה.

כהא דאוכל מצה שלא לשם מצוה, רק לשם תענוג אכילה. ובהא אמרו, לעולם יעסוק אדם וכו' שלא לשמה, שמתוך וכו'. אבל הלומד לשם מצוה, ומתענג בלימודו, הרי זה לימוד לשמה, וכולו קודש, כי גם התענוג מצוה.

העניין דלעיל, הוא נושא בפני עצמו, וכבר ידוע הוא מן הראשונים, כגון בחידושי רבי אברהם מן ההר [במסכת נדרים דף מ"ח] שכתב שבת"ת לא אמרין מצוות לאו ליהנות ניתנו, דההנאה היא עיקר המצוה. וז"ל, אבל במצות לימוד, שהוא עניין ציור הלב וידיעת האמת, ועיקר הציורי הוא כדי לצייר האמת ולהתענג וליהנות במדע, לשמח לבבו ושכלו, כדכתיב [תהלים י"ט, ט'] פְקוּדֵי יְיָ יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְחֵי לֵב, הלכך לא שייך לומר בת"ת מצוות לא ליהנות ניתנו, שעיקר מצותו הוא ההנאה והתענוג במה שמשיג ומבין בלימודו. הלכך, כשהדירו זה את זה – מי שהוא מודר הנאה – אסור לקרות בספר לימודו עכ"ל.

על עניין זה דנים שם בגמ' במסכת נדרים [דף מ"ח]. הכלל 'מצוות לאו ליהנות ניתנו', הוא לא נאמר לגבי התורה. כי במצות תלמוד תורה, אדרבה, המצוה היא כן ליהנות ניתנה. ועל זה אנו

טוב חלקנו, ואגב אורחא דפק על השולחן בקצב השיר...

בני תורה צריכים לדעת להחשיב עצמם ולשמוח שנפל בחלקם לשבת וללמוד תורת ה'. פעם ביום חורף מושלג, ביקש רבי דוד פינקל לבוא לפני הגרי"ז מבריסק זצ"ל. וכך הוא מספר. עליתי במעלה רחוב ישעיהו, וכשעמדתי להיכנס לרחוב פרס, ראיתי מבעד לפתיתי השלג היורדים בלא הפוגה, אדם הקופץ בשלג לפני בית מרן זצ"ל. תהיתי למחזה הלא שכית. כשהתקרבותי, נדהמתי בראותי שזה הוא רבינו רבי אלעזר מנחם מן שך זצ"ל. שאלתיו בחרדה, "מה קרה? מדוע אין ראש הישיבה נכנס פנימה?" כי חשבתי שהוא מקפץ בשלג, כדי שלא לקפוא בקור, ותמהתי מדוע אינו נכנס לבית הרב להתחמם. וענני, "לא, הרגע יצאתי משם, והרב אמר לי יסוד כה נפלא, עד שאני רוקד מרוב שמחה!"

שני דברים אלו מתוך קובץ 'חיזוק' ג' דף קע"ט.

*

הדבר אשר דיברנו מקודם, אולי רמוז במלים, 'עבדו את יי' בשמחה'. דהיינו, זאת עבדות מצד אחד, נכון שאנחנו עבדים, אבל צריכים לשמוח בזה. ורמוז כבר בתורה, בפסוק שהוא מקור העניין, תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה וגו'.

וכן 'ישמח משה במתנת חלקו, כי עבד נאמן קראת לו'. הוא שמח שהוא עבד. [ענין שם טוב פרק ז' מחמץ ומצה הלכה א' ד"ה וכל, וקיץ המזבח פרשת וזאת הברכה על פסוק (דברים ל"ד, ה') וימת שם משה עבד ה'. איתמר].

מבאר לנו מהר"ם אלמושנינו, בספרו תורת משה [דף קס"ו], כי ישנם שלושה סוגי עבדים.

ישנם עבדים מסכנים, אשר שבו אותם לעבדים ולשפחות. העבדים האלה, הם בעיצבון תמיד. הם מחכים עד שישחררו אותם, אבל כל הזמן הם עצובים. אלו עבדים מסוג אחד.

והעבדים מהסוג השני, הם אנשים חלשים, או קטנים. אנשים שפלים. הם צריכים להיות כפופים לאנשים שיותר חשובים מהם.

והסוג השלישי הוא של עניים, הם עבדים אשר צריכים פרנסה, לכן הם משכירים את עצמם אצל עשירים, לעבוד להם כשכיר יום או שכיר שנה, והם מקבלים משכורת. או עבד לַיהוָה לְאִישׁ מִלִּוְהוּ,

(דרך הנשר, עמ' ט"ז). כמובא בספר 'ליד שלחן שבת' ח"ג דף קכ"ז.

שאלה מהקהל: כיצד מגיעים לשמחה כזאת? תשובת מרן שליט"א: בשביל זה הנני מדבר, לא אחת ולא שנים, ועדיין לא גמרתי. צריכים 'לעבוד' על כך, וישנם דרכים. מה שדיברנו כבר, ומה שבעזרי"ת עוד נדבר.

אנחנו אומרים בברכת ק"ש דערבית, ונשמח ונעלוז בדברי תורתך לעולם ועד. כך היא הגירסא שלנו, ושלספרדים. האשכנזים לא אומרים את תיבת 'ונעלוז'.

מהו ההבדל, שבין 'ונשמח', לבין 'ונעלוז'? 'ונעלוז' היינו, יותר מן השמחה. אבל המלבי"ם אומר, כי 'ונעלוז' פירושו לרקוד. א"כ יש לו – לבעל שאגת אריה – אסמכתא, לפי דברי המלבי"ם, שכאשר האדם לומד תורה, שירקוד. אם הוא אמר כזה פירוש יפה ומשמח, דבר חידוש, אזי שירקוד מרוב שמחה.

הערה מהקהל: ישנו סיפור על הגרש"ז אורבך, כמה הוא שמח מהגירסא 'ונשמח ונעלוז'.

תגובת מרן שליט"א: כן. כשהוא התפלל בישיבת משכן שמעון, וראה בסידור את הנוסח הזה כנראה לראשונה, התפעל מאד. זה מתאים לו במיוחד.

*

אחרי השיעור, נתקבל המכתב דלקמן. לכבוד מרן שליט"א.

בעניין המעשה עם הריקוד של השאגת אריה משמחת התורה, שהביא מרן שליט"א בשיעורו האחרון, נודע בספרים סיפור דומה עם הגרא"מ שך זצוק"ל וכיעוין לדוגמא בקונטרס מעלות השמחה עמ' 21. וישנם עוד סיפורים כאלו על גדולי ישראל, וכמובא בקובץ חיזוק ג' מעמ' קע"ט. וסיפור נוסף בזה יש על הגרא"מ שך בספר לתתך עליון (רוזנטל) דברים עמ' קס"ד קס"ה. ויש לצרף לזה תיאור הרגשת הרציפות בלימוד התורה שתיאר החזו"א, וכמובא במעשה אי"ש ח"ד עמ' ס"ט.

מנאי קטן תלמידיו,

הצ' יודא חרזי יצ"ו.

בחור בישיבה סיפר, שהיה פעם בעיר ראדין אצל החפץ חיים זצוק"ל, ושמעו יושב אצל העליה ולומד, וכשסיים לימודו שר לעצמו, "אשרינו מה

כפי שנאמר בספר משלי [כ"ב, ז']. אלו העבדים הרגילים שישנם בעולם. כל אלה, עצובים. אבל עובדי ה', הם שמחים. כי אנחנו עבדי ה' מבחירה. הם עבדים בעל כרחם, אולם אנחנו בחרנו מרצוננו להיות עבדים. הוא אומר, שזהו פירוש הפסוק 'כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם'. המלה נראת מיותרת. מה משמעותה? 'עבדי הם' היינו, הם מעצמם רוצים להיות עבדים, מרצונם, לא על צד ההכרח. הפלא ופלא.

זהו מהלך אחד. שעשינו בו 'הפוך בה והפוך בה'.

*

בעת, מהלך נוסף.

דבר עצוב קרה בעם ישראל, בגלל הפילסופיא. אנשים טעו והבינו מדברי הרמב"ם, שאין בקיום המצוות טעם וריח, אין לכך סיבה. מה הדבר משנה להקב"ה, אם תשחוט בצואר? מה קרה אם תשחט מהעורף?

אלא התשובה היא עפ"י מה שאחז"ל [כדלקמן], לא ניתנו המצוות, אלא לצרוף בהם את הבריות. הם הבינו, כי כוונת הציווי היא, רק שזוהי פקודה סתמית. אכן לא נפקא מינה. אבל רצון הקב"ה הוא שתעשו, זהו מגמתו, 'אמרתי ונעשה רצוני'.

ככה הם הבינו, ומכך נהיו מכשולים גדולים.

על זאת הוכיחם הרשב"א [בשו"ת הרשב"א החדשות מכת"י, סימן שס"ו], והובאו דבריו ג"כ בספר עין יעקב במסכת סוכה [דף כ"ח ע"א], בעניין 'הויות דאב"י ורבא'. הם נתלו גם בזה, שכתוב שם בגמ' בזה"ל, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה וכו' דבר קטן, ודבר גדול. דבר גדול, מעשה מרכבה. דבר קטן, הויות דאב"י ורבא.

(טועי) [תועי] רוח חשבו, כי עשיית המצוות דאב"י ורבא נושאים ונותנים בהן, הוא דבר קטן, שלא עלה ביד המתעסקים בהן אלא שכר עשייתן, לפי שאין בעשייתן אלא שקיים בעשייתן מצות הבורא ית' שנתנן לדעת ולצרף דעת ישראל אם יעשו מצותו אם לאו.

וכמלך שרוצה לנסות את העם אם ישלימו רצונו, בין שיש באותה צוואה תועלת, בין שאין

בעשייתה תועלת. זולתי ההוראה שמורה העושה, שעושה רצון אדוניו כאשר צוהו. וזהו שכתוב [משלי ל', ה'] 'כל אִמְרַת אֱלֹהִים צְרוּפָה'. ובא בפירושן ז"ל [בראשית רבה ריש פרשה מ"ד, וויקרא רבה פ"ג אות ג'], מה אִפְפַּת ליה לקב"ה, בין שוחט מן העורף לשוחט מן הצואר? לא ניתנו המצוות, אלא לצרוף בהן את הבריות. (והטועי) [והתועי] חושבין בפירוש 'לצרף בהן את הבריות', לדעת אם ילכו בתורתו ובמצותיו לבד, בין שיש בהן תועלת מצד עצמן אם לאו.

הקב"ה רק רוצה לראות, האם הינכם מקיימים את מה שאני אומר, או שאינכם מקיימים. אבל לא שישנה בכך איזו תועלת. ליכא שום נפקותא. ועל זה קראו דקדוקי אב"י ורבא, בפעולות המצוות, דבר קטן. כך הסבירו אלה שהתפלספו. אומר על כך הרשב"א, ומזה יצא להן באמת ביטול העשייה בכלל המצוות, כתפילה ותפילין ובהיתר ואיסור. ואינן נותנים דעתם, רק בלימוד ספרי חכמי האומות, פילסופיא וטבע, וחושבים שזה הוא מעשה מרכבה שלא הניח רבן יוחנן בן זכאי.

חשבו כי בזה התעסק רבן יוחנן בן זכאי, שזהו העיקר.

וזה באמת אבדן ומות. וכל האומר כן נבדל מקהל הגולה – הוא מחוץ לעם ישראל – ואין לו עסק במצוות.

והפס' אמר הכתוב [דברים ל', י"ד] 'כי קרוב אליך הדבר מאד, בפ'ך ובלבבך לעשותו'. כאן הרשב"א אומר את היסוד שאמרנו לעיל, רק שהוא אומר זאת במלים קצרות.

אמר 'בפ'ך', כנגד השינון, שציוה הוא ית', וְלִמְדָתָם אֹתָם אֵת פְּנִיכָם לְדַבֵּר בָּם [דברים י"א, י"ט], וְדַבְּרָתָם בָּם בְּשִׁבְתָּךְ בְּבֵיתְךָ וּבְלִבְתָּךְ וגו' [דברים ו', ז']. 'בלבבך', לכוין בהן בשעת עשייתן לשם המצוה ית' שצוהו, ויעשה בלב שלם. ושלא יעשה כעושה שלא לרצון, ויהא לו למשא.

אל תעשה 'שלא לרצון', אתה אנוס.

וזהו שאחז"ל [ברכות דף כ"ח ע"ב] שלא יעשה תפילתו קבע, אלא רחמים ותחנונים.

אילו ציוה עליהם ה'. ונמצאו מצוות ה' בלי טעם, רק מצוות מעשה איך שעלה ברצונו להפנות האנשים אליו, לא זולת.

וזה לא יתכן ח"ו. הדבר אינו מתקבל על הדעת. והכתוב צווח [דברים ל"ב, מ"ז] כי לא דבר ריק הוא מכם. וכמה מהמצוות, נודעו להם טעמים מצד עצמן בהישרות המדות והדעות, כעניין המילה והצדקה, מלבד כמה טעמים איומים אשר להן בסידור העולם ותיקון הנפש, ואכתוב עוד בזה לקמן פס"ב סימן ג' [ד"ה אלין] ב"ה.

והרב – הרמב"ם – עצמו בפכ"ו ופלא מהחלק הנזכר, הרבה לבאר היות לכל המצוות תכלית מועילה עכ"פ, ואם נעלם ממנו, לקיצורנו. וכ"כ הרמב"ן בפ' כי תצא [דברים כ"ב, ו'].

אמנם הרב בפ' הנז' פירש בכוונת אגדה זו, שכלל המצוה יש לה סיבה בהכרח, אבל חלקיה הם אשר נאמר בהם שהם למצוה לבד. והמשל, שהריגת בעלי חיים לצורך המזון הטוב, מבואר התועלת. אמנם היותו בשחיטה, במקום מיוחד, וכיוצא בהן, לצרף בהן את הבריות. והאריך עוד לומר, שהוא כאילו מחק הנמנע בלתי היות במצוה חלקים שאין להם סיבה וכו'.

אבל היפה תואר דוחה זאת, וכותב בזה"ל, ולכן נראה לפרש שמ"ש לא ניתנו המצוות אלא לצרף וכו', שעם היות בהן טעמים גדולים ותועלות נפלאות, הן כל אלה בבחינת האנשים, לא לגבי השי"ת שהוא שלם בעצמו. ואם צדקת, מה תתן לו [איוב ל"ה, ז']. אבל הן לצרף בהן את ישראל, להיותן ככסף צרוף ומזוקק על ידן, שיתישרו מדותיהם ותכונותיהם. וזה מחסדו יתברך לחפצו להשלים אותם, ולהרבות שכרן וכו'.

ובסוף הוא מביא את הרשב"א [שהבאנו לעיל] וז"ל, גם הרשב"א בפ' האגדות, והביאו בעל עין יעקב בסוף מסכת סוכה, דחה הפירוש הא' הנ"ל, ופירש כפירושנו, שהכוונה בזה שאין המצוות לתועלתו יתברך, אלא להנאתנו.

אלא שכתב בפירוש 'לצרף', שכולל ב' ענינים. לחזקן ולהתמידן, מלשון הגיע לצירוף [יומא דף ל"ד ע"ב]. והב', מלשון מצטרפין. לומר לצרף אותן, אל האמתיות הנרמזות בתורה.

ולעשותו, להיות זרין לעשות כל מצוה ומצוה בשעתה, וכמצותה וכתקנה. ובשלשה אלה, תשלם העבודה. ובעשייתן פחפץ באמת, יתבונן שלא אמר ית' לזרע יעקב, תהו בקשוני [ישעיה מ"ה, י"ט].

במלים לעשות פחפץ, כוונתו לעבוד את הי"ת בחשק וברצון. בפחפץ לב.

והוא מסביר אח"כ, כי מה שהויות דאביי ורבא נקראים 'דבר קטן', לאו למימרא שח"ו זהו ממש דבר קטן. אלא רק שכלפי מעשה מרכבה, שהם כל הסודות והרמזים והטעמים שלתורה, זה יחסית קטן. אולם ביחס לחכמת האומות, זה גדול פי אלף.

גם בעל יפה תואר על המדרש [פרשת לך לך, מ"ד א'] הביא את דברי הרמב"ם, ומתפלא עליהם. הוא כתב בזה"ל, 'לא ניתנו המצוות אלא לצרף'. לכאורה יראה כמ"ש הרב [מו"נ] בח"ג פכ"ו, שהרצון בזה שקצת המצוות אין להן עילה אלא המצוה בהן בלבד, ולא כיוון בהן תכלית אחרת ולא תועלת נמצאת.

והיא דעת כת מבעלי העיון, שאמרו שמעשיו יתברך נמשכין אחר חכמה או אחר הרצון בלבד, לא לבקשת התכלית. וכן עניין מצוותיו. גם היה נראה שיכוון בזה למ"ש [שם] בפנ"א וז"ל, ודע שמעשה העבודות כאלו כולן, כקריאת התורה והתפילה ועשות שאר המצוות, אין תכלית כוונתם, רק להתלמד ולהתעסק במצוות הש"י, ולהיפנות מעסקי העולם. וכאילו אתה התעסקת בו יתברך, ובטלת מכל דבר זולתו וכו'.

וכתב עליו החכם ר' שם טוב, שהרצון בזה, שהתכלית לאדם היא, שידבק בש"י וכו', ושמעשה כל המצוות אין תכלית כוונתן רק להפנות מעסקי העולם ולחשוב בו תמיד.

זאת עיקר המטרה. לקיים שויתי יי' לנגדי תמיד [תהלים ט"ז, ח']. ותו לא.

ובהמשך הוא – בעל יפה תואר – כותב כך, אמנם שיטת הרב הזו רחוקה מעיני, שלפי זה אין מענה במצוות התורה מצד עצמן כלל, רק מצד היותן מצוותיו יתברך. ולפי זה, חופר גומץ ומסיע אבנים, היה שוה למניח תפילין וציצית,

גם בביאור נזר הקודש על ב"ר שם, הרחיב בזה, והעלה גם כן [דף רס"ט] דלאו למימרא שהמצוות אין להם טעם כלל ח"ו, כאילו אין התכלית רק קיום דרכיו. דודאי כל המצוות אינם במקרה, אלא כולם יש להם טעמים כמוסים נפלאים, אשר עליהם נאמר [תהלים י"ט, י"א] הנחמדים מזהב ומפז רב, מתוקים מדבש ונופת צופים. וכן הכתוב אומר [דברים ל"ב, מ"ז] כי לא דבר ריק הוא מכם. וכן מבואר בכמה דוכתי בכתובים ובמדרשות, עצמו מספר. אלא הכי קאמר, שכל טעמי המצוות הכמוסים אתו יתברך, אין תכלית הכוונה בהם לצרכו, דהיינו צורך גבוה, כי הוא שלם בתכלית השלימות, וא"צ לתיקון זולתו. אלא כל טעמי מצוות הכמוסים אתו יתברך, הם רק מפני צורך הדיוט, כי כל מצוה ומצוה יש לה סגולה מיוחדת מצד שרשה העליון, לצרף ולזכך הבריות. כי האדם הוא מורכב משוב ורע, והוא צריך צירוף וזיכוך מוזהמת הרע בכח קדושת התורה והמצוה, להיות ככסף צרוף הנקי וטהור מכל סיג, כענין שנאמר [ישעיה א', כ"ה] ואצרוף כבור סיגייך ואסירה כל בדיליך. ולפיכך ניתנו תרי"ג מצוות. רמ"ח מצוות עשה, כלפי רמ"ח אברים. ושס"ה מצוות לא, כלפי שס"ה גידין, כנודע [עי' מגלה עמוקות וישב, אופן צ"ה], כדי לטהר ולזכך כל אבר ואבר בסגולת המצוה המיוחדת לו. ובהיותו טהור ונקי ככסף צרוף, מאז יזכה לראות את פני ה' באור החיים בשלימות הנצחית לעולם הבא, כי אז תפסוק זוהמת הרע לגמרי וכו' יעו"ש.

שאלה מהקהל: כעת הרב אמר לצרף בהן את הבריות, ומקודם אמר לצרף.

תשובת מרן שליט"א: זה במכוון. שתי הגירסאות אפשריות. וזה בבחינת הא דבבא קמא דף כז. פתח בכד וסיים בחבית, לומר לך היינו כד היינו חבית. שהרי כתוב אחד אומר [זכריה י"ג, ט'] וצַרְפָּתִים בְּצֶרֶף אֶת הַכֶּסֶף, וכתוב אחד אומר [מלאכי ג', ג'] וְיִשָּׁב מִצֶּרֶף וּמִטְהַר כֶּסֶף. ויתכן גם כן שהניקוד תלוי לפי חילוף הפירושים דלעיל ד"ה ובסוף, וד"ה אלא.

*

ישנו פירוש של רבי יוסף בן שושן, על מסכת אבות, והוא מקדים וכותב להתנצל בדברים מרְגָּשִׁים [בדף פ'] כך, אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני, אף כי לכתוב בספר בדיו. כי מי אנכי ומי חיי, לדבר ולהניד שפה, בדבר שדיבר בו אבי התעודה, נחל נובע מקור חכמה, הרמב"ם ז"ל. ואפילו להודות ולשבח, כל שכן להתוכח, כפי הנראה מריסי עיני דברי, שאני הורס וקופץ לדבר.

וחלילה לי שאני מתוכח, כי אם משתטח ואומר, כי לו זכיתי לנשק הרצפה סביבות רגליו, הייתי אומר לפניו: אבי, תורה היא וללמוד אני צריך. ועתה הואיל ולא זכיתי לכך, ואני רואה כי המינות הולכת וגדלה, והתורה הולכת ודלה בעיני זדים ארורים השוגים ממצותיה, השוטים מנתיבותיה, ושוטים אחרי ארסטו.

תשמעו מה הוא אומר, מדהים, מה שנוכח במר עיניו, לאיזה שָׁפֵל הגיעו בעיקבות פילסופית המו"נ. התקלקלו בעוה"ר. מעיד אני עלי שמים וארץ, כי ערב שבת באו אלי שני תלמידים של אדם אחד מפורסם ונכבד, ונוטל תנאי – המלה הזאת בלתי מובנת, וכנראה ישנו כאן איזה שיבוש בדפוס – ומצאו לפני החומש – ה'פרשה' – סגור. ושאלוני, מה הייתי עושה. ואמרתי להם, שסיימתי ללמוד הפרשה של-שבת. אני קיימתי מצות הקריאה 'שנים מקרא ואחד תרגום'.

וגמגמו שניהם זה עם זה.

והראיתי להם פָּנִים, כשואל אותם מה היו מגמגמין.

והשיבוני, כי היו תמהים, איך היה עוסק בכך, אדם חכם כמוני.

וגערתני בהם כפי יכולתי. ורָבָם, לא היה בעיר באותו זמן, ולכבודו החרשתי עד שבא לעיר.

וזה אירע לי, חוץ ממלכות קשטיליא. וכאשר באתי לקשטיליא, ונקריב – כנראה מלה זו צריכה תיקון – בעיר אחת, נקרא לשם בחור אחד מעיר גדולה, והלעיג לעג גדול על כבוד התורה, בדברים נעתרים ותנועות של גידופים. והודעתי הדבר לאדם שהיה בידו לַמְּחֹת, ולא מיחה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אכן השמחה האמיתית היא, ברוך ה', להתבונן איך זכיתי – הקב"ה זיכה אותי – שהנני יכול לקיים את המצוה, או ללמוד תורה. הקב"ה נתן לי את האפשרויות וכו'. או הנה עכשיו הגיעו ימי השובבי"ם, הזדמנות טובה לתקן. וברוך ה' אני חי, ויש לי את היכולת והאפשרות. ואני קרבת אלהים לי טוב [תהלים ע"ג, כ"ח]. לא חסרות סיבות, איך לשמות. אבל ישנו אדם, שהוא במצב שאינו יכול לשמות. אירע לו פתאום איזה אסון, או איזו בעיה, ואינו יכול 'להשתחרר'.

ישנן לכך כמה דרכים, ונאמר שתי 'סגולות'.

סגולה ראשונה, כי אדם שיש לו יגון ודאגות, יאמר שבע פעמים בכוונה, 'י"י האלהים', ויסור ממנו יגונו. כך כתב מהר"ש שבזי זיע"א, והוא מבטיח לו, שהדאגה שלו תלך. וז"ל, מי שיש לו דאגה ויגון ח"ו, יאמר ז"פ 'י"י האלהים', ומיד יסור ממנו יגונו ע"כ.

סגולה שנייה – גם אותה הבאנו בעבר [שיעור עקב התשפ"ד] – כדי שהאדם יהיה שמח כל היום, שיאמר בכל יום בבוקר, אחרי ברכת גומל חסדים טובים, בזה הלשון, 'מיכאל הכהן הגדול, שר ואפטרופוס של ישראל'. אמרנו אז, פעם אחת, או כמה שאפשר, שלוש פעמים, או שבע פעמים.

בבוקר שולטים ה'חסדים', ואנחנו אומרים 'גומל חסדים טובים', ומיכאל הוא שר החסד. גבריאל הוא גבורה, אש. אבל מיכאל, הוא חסד. הכי טוב להגיד זאת שבע פעמים, מיכאל הכהן הגדול, שר ואפטרופוס של ישראל. ועל ידי זה, האדם ישמח באותו היום.

כמדומני שהדברים דלעיל בגדר בדוקים ומנוסים.

כך למי שקשה לשמות. וזה באופן הסגולי. אבל גם באופן הרגיל, כאשר האדם מתבונן שגברו עליו חסדיו יתברך וכו'.

ישנם עוד אופנים, אבל אי אפשר את הכל 'על רגל אחת'.

השם ברוך הוא יזכנו, ובתורתו הקדושה יאיר עינינו, תגיל נפשנו וישמח ליבנו, אכ"ר.

וכאשר ראיתי כל כך, שהותרה הרצועה מן המתירים אותה, רוצים להיעזר ולהסתיע ממקצת עניינים וטעמים שמצאו בחיבורי הרב הנזכר ז"ל בפירושו. ובהם נתקיים, תלמוד תועה ברבו תולה.

בקיצור, התקלקלו מכך. אבל זהו עניין נוסף בפני עצמו, שאין כאן מקומו.

רק נאמר מה ששייך לענייננו, אלה אשר חושבים כי אין טעם במצוות התורה, אלא העיקר הוא שזהו רצון ה', הם בודאי עושים את המצוות כמו אנוסים. גם אם הם יעשו – שהרי הם לא רצו לעשות את המצוות בכלל, הם לבסוף התדרדרו ולא קיימו בכלל מצוות, כי חשבו שהעיקר הוא לעסוק בחכמות, התעסקו כל הזמן רק בלימודים חיצוניים – אבל גם אם יקיימו מצוות, הם עושים אותן כמו אנוסים. והם חושבים שזהו רצון ה', כי לא איכפת לו להקב"ה, לא משנה לו אם תניח תפילין או משהו אחר, או שלא תניח כלל. אבל כיון שהוא אמר להניח תפילין, בסדר, נניח תפילין. אם כן, הם עושים זאת באונס והכרח.

זהו 'הפוך בה' הראשון. הצד שלהם.

כעת הצד השני, 'זהפוך בה'. גם לשיטתכם, גם אילו היה הדבר נכון כפי שאתם אומרים, עכ"פ סוף סוף הקב"ה צוה כך, א"כ תעשה זאת בשמחה.

אבל לאמיתו שלדבר, זה גם לא נכון. עיקר הדעה שלהם בזה מוטעה.

בעזה"י נאמר עוד שני מהלכים בשיעור נוסף, להסביר את העניין הזה, אולם כעת צריכים לקצר.

*

בינתיים נענה על השאלה שנשאלה לעיל, חצי תשובה, או עשירית תשובה, איך לשמוח? וזאת עדיין איננה התשובה המלאה, אולי אחד חלקי חמשים.

אזכיר לכם את מה שדיברתי בס"ד בעבר [דרשת הילולת מהרי"ן התשפ"ה].

ישנם אנשים שקשה להם לשמות, כגון אם ח"ו אירע איזה אסון, לא אליכם, או אנשים שיש להם דאגות, א"כ כיצד הם יכולים לשמוח?